

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון י"ב

תשע"ב

חפר 381

ברוך ה' לעולם אמן ואמן

ברוך ה' לעולם אמן ואמן (תהלים פט, יג).
ברוך ה' מציון שכן ירושלים הללויה (שם קלה, כא).
ברוך ה' אלקים אלקי ישראל עשה נפלאות לבדו (שם
עב, יח).

וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן
ואמן (שם עב, יט).

פסוקי הסיום של ספר תהלים

מנהג נפוץ הוא לומר פסוקים אלו לאחר אמירת
המזמורים של פסוקי דזמרה. לפי האבודרהם, הבחירה
בפסוקים אלה מבוססת על היות כל פסוק סיומת של
אחת מחמש החטיבות של ספר תהלים. מה עניין
החלוקה הפנימית של ספר תהלים לחמש חטיבות? האם
יש לחלוקה משמעות? מה הרעיון העומד מאחורי
אמירת הסיומות השונות של ספרי תהלים בסוף פסוקי
דזמרה?

הקשר בין התורה לספר תהלים

רמז לקשר המהותי בין התורה לספר תהלים נמצא
בחלוקה הפנימית של שתי היצירות: כשם שהתורה
מחולקת לחמישה חומשי תורה כך מחולק גם ספר
תהלים לחמש חטיבות. לפי מדרש שוחר טוב (מזמור א,
אות ב) "משה נתן להם חמישה חומשי תורה וכנגדם נתן
להם דוד ספר תהלים שיש בו חמישה ספרים". המדרש
מציין הקבלה בין חמשת חומשי התורה ובין חמישה
ספרי תהלים קטנים יותר. הדמיון במבנה של שתי
היצירות משקף את הקרבה שבין התורה וספר תהלים.
המדרש משווה גם בין שני המחברים של שתי היצירות.
"המשובח שבנביאים זה משה [...] המשובח שבמלכים
זהו דוד. כל מה שעשה משה, עשה דוד: משה הוציא את
ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד
גלויות" (שם). חז"ל מצאו דמיון גם במטרתן של שתי
היצירות. לפי חז"ל, מטרת ספר תהלים איננה רק ספר
תפילה או קריאה בלבד, אלא גם לימוד ובמובן זה הוא
מעין "תורה". בעלי המדרש הבינו את הפסוק "אגורה
באוהלך עולמים" (תהלים סא, ה) כבקשה של דוד,
מחבר ספר תהלים, שיקראו את ספרו בבתי כנסת
וילמדו אותו בבתי מדרש לדורות, מה שמקנה לו קיום
לעולמים.

אמנם יש דעה אחרת הרואה תהום, ולא דמיון, בין
התורה לספר תהלים. לפי דעה זאת, שתי היצירות
מייצגות שני עולמות אמונה מנוגדים כביכול. מצד אחד,
התורה המייצגת סוג של דתיות שהיא חוקת כוהנים,
עם דינים ומצוות המגבילים את האדם ביחסו לאלוהיו
ומצד שני, ספר תהלים מייצג דתיות המשוחררת כביכול
ממצוות שהוטלו ממעל; דתיות של המיית הלב וכמיהה
לקרבה אל אלוהים.

אך למעשה לא קיימות ביהדות שתי תפיסות מנוגדות
כלפי האמונה. ה"ניגוד" שלכאורה קיים בין שני

הספרים הוא, לדעתו של ד"ר מאיר ויס¹, הבדל בכיוון
של היוזם בלבד, הבדל בין השואל למשיב: בין קריאתו
של ה' אל מאמיניו לבין עניית "הנני" של קוראיו.
בתורה, קול ה' מדבר אל האדם ומצווה אותו מהו טוב
ואיך עליו להתנהג. לעומת זאת, בספר תהלים עולה
קולו של האדם הקורא לאלוקיו ובו געגועיו לקרבת ה'.
ביהדות אין ניגוד בין געגועיו של האדם לה' ובין כמיהתו
לתורת ה'. המקרא אינו רואה את קיום המצוות
כ"מוסרות" הכובלים את נפש האדם. התפיסה היהודית
של האמונה כוללת את שתי ההשקפות גם יחד: הרגש
והגעגועים לה' יחד עם הציות המתמיד לדברי ה' בכל
תחומי החיים. האיחוד בין ההשקפות נרמז במזמור
קיט, פסוק נד: "זמירות היו לך חוקיך", ומקבל ביטוי
גם אצל חז"ל במושגים כמו "שמחה של מצווה"
ו"עובדים את ה' מתוך אהבה".

יוצא שאין כל סתירה בין געגועים לה' והתרפקות עליו,
ובין אהבת התורה וקיום מצוותיה, כפי שנאמר
בתהלים (קיט, עב): "טוב לי תורת פיך".

מתוך כך ניתן לומר כי היחס בין התורה לספר תהלים
הוא יחס שבין תורה לתפילה. התורה היא גילוי אלוקי
מוחלט, המאיר מלמעלה למטה – מה' אל האדם. ספר
תהלים, לעומת זאת, הוא ספר תפילות, קריאת האדם
אל ה', קריאה מלאה רגש אנושי, מלמטה למעלה. זהו
"סידור התפילה" שבתוך התנ"ך. התורה וספר תהלים
יחד הם מכלול היחסים ההדדיים בין היהודי לקב"ה:
הוראות ה' לאדם מצד אחד, ותפילות האדם לה' מצד
שני.

אם נחזור לתפילת "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" נבין
שהעיקרון העומד במיקום ארבעת הפסוקים בסוף
פסוקי דזמרה הוא הרצון לומר את השבח השלם
לקב"ה, המכיל את התורה ואת ספר תהלים כאחד.
לאחר שאמרנו מזמורי פסוקי דזמרה אנו מוסיפים עוד
סיומת חיצונית, המורכבת מחמשת פסוקי הסיום של
ספרי תהלים, כדי לבטא את הרצון שלנו להודות לה'
ולהלל אותו בעזרת כל חמשת ספרי תהלים (הספר
המלא). הרצון הזה מצטמצם בדרך כלל בתפילת הבוקר
עקב אילוצי הזמן והשגרה, אך הוא מקבל ביטוי סמלי
בהזכרת סיומי החטיבות כאילו אמרנו את ספר תהלים
כולו.²

מונה שרייבר

מרצה בהתמחות לאנגלית

מקורות

¹ ישיבת הר עציזון <http://www.vbm-torah.org/vtc/0022999.html>

² מתוך דבריו של הרב משה ליכטנשטיין
<http://www.etzion.org.il/vbm/archive/yomyom/v/v28.php>

"חסד ואמת"

הקבלה. אך לאמתו של דבר זהו החסד האמתי שניתן לקבל בגלל שהנותן רוצה שהוא יקבל. הנותן הוא הסיבה לכך שהוא רוצה לקבל, ולא התענוג שיקבל ממנו. רבי ברוך שלום הלוי אשלג (בספר מאמרים משנת תש"ן, מאמר יד) מסביר שיעקב רמז ליוסף את סדר העבודה (עבודת ה') כשאנו מסתכלים על המציאות אנו מוצאים סתירה: מצד אחד רואים שהבורא ברא את הבריאה להיטיב לנבראיו ומצד שני רואים ממש את ההפך, שיעקר עבודתנו היא שאנו נעבוד בשביל ריבוננו של עולם, כמו שכתוב: "ברוך הוא אלוקינו שבראנו לכבודו". כלומר, כל הבריאה היא רק לכבודו יתברך ולא בשביל הנבראים, ובגלל זה נתן לנו תרי"ג מצוות שנשמרו אותן ונוכל לעבוד לתועלת ה'. אם כך, האם מטרת הבריאה היא כדי לקבל את התענוג או כדי לעבוד את ה'?

מתרץ הרב אשלג, שהיות שיש כלל שכל מי שאוכל לחם חסד (מקבל מתנת חינם) מתבייש, כדי להציל את האדם מהבושה נתן לנו את התורה ואת המצוות כדי שנוכל לעשות הכול לתועלת ה'. אם כן, עלינו לשנות את צורת הכוונה שלנו כך שנקבל את ההטבה שהבורא רוצה, שנקבל את הטוב ואת העונג. יוצא מכאן שאין סתירה בין מטרת הבריאה, שהיא להטיב לנבראיו, היינו לתועלת הנברא, ובין תיקון הבריאה, שצריכים לעבוד הכול לתועלת ה', שגם זה לתועלת הנבראים. מכאן ניתן להסביר שיעקב אמר ליוסף שצריכים להתחיל בעבודה על דרך "חסד של אמת", כלומר ללא תמורה, אלא הכול בשביל הבורא. לאחר שהאדם הגיע למדרגה שכל מה שהוא עושה הוא בשביל הבורא, הוא מוכן לקבל את הטוב והעונג שהכין לו הבורא. זה מה שאמר ליוסף: "ואני נתתי לך שכר אחד על אחיך". פירוש של המילה "שכר" הוא "חלק יותר". אומר יעקב ליוסף: "לפי שאתה טורח להתעסק בקבורתי, כלומר שקיבלת על עצמך לעבוד ללא שום תמורה, עתה הגיע הזמן שאתה תקבל את התענוג". יהי רצון שזוכה להיות אנשי חסד ושכל מעשינו יהיו לשם שמים. מתוך כך נראה את האמת, שהבורא ברא את הבריאה להיטיב לנבראיו.

תמר לנג

סטודנטית בהתמחויות לאנגלית ולתנ"ך

בועז פולצ'ק

מחנכים באמונה

יועצות הלכה במדרשת "נשמת"

"בפרקטיקה היומיומית של האזנה לפנייתיהן של נשים בשאלות הלכתיות בענייני טהרת המשפחה [...] אני שואבת את הכח הדרוש מן התחושה המקננת בי שפרקטיקה זו מעצבת מידי יום מחדש מחויבות להלכה בתחום שעמד בפני קריסה. זרם הפניות ההולך וגובר [...] רק מוכיח שלא בקלות תוותרנה נשים על מחויבותן כה עמוקה שנשתרשה במשך דורות על דורות" (טובה גנזל). התחום ההלכתי הנוגע ליחסים שבין איש לאשתו הוא אחד הנושאים ההלכתיים העדינים והסבוכים ביותר. מחד גיסא הוא עלול להביא לאיסורי כרת ומאידך גיסא הוא דורש ערנות לאספקטים הנפשיים הכרוכים באינטימיות של הסוגיות המתעוררות בתחום. הקושי גדל בימינו עם השינוי שחל במעמדן של נשים בחברה ועם ההתפתחות העצומה שעבר מדע הגינקולוגיה. נוצרה תחושה כי בתחום זה מתהווה ניכור בין הסמכות ההלכתית ובין הנזקקים לה, תחושה שבאה לידי ביטוי ברידה תלולה במספר השאלות שנשאלו רבנים בתחום.

כך נולדה אצל הרבנית חנה הנקין בשנת תשנ"ח יוזמה להכשרת נשים לשמש כתובת ראשונה לפנייתן של נשים ליעוץ הלכתי. הנשים לומדות במשך שנתיים לימודים הלכתיים תובעניים: לימודי גמרא והלכה תוך בירור מקיף וממצה של כל הסוגיות הרלוונטיות מתוך מקורות מהתלמוד, ספרות הראשונים והאחרונים. רוב שעות הלימוד מוקדשות ללימוד מקורות בחברותא, לקראת השיעורים הניתנים מפי רבנים המתמחים בנושא. בערב ניתנים שיעורי השלמה בנושאים כמו פיזיולוגיה, גינקולוגיה, פוריות, פסיכולוגיה, זוגיות, אלימות במשפחה וכדומה. לאחר כשנתיים נערכות בחינות סיום על ידי רבנים והנבחנות מקבלות תעודת הסמכה המכשירה אותן לשמש כיועצות הלכתיות לענייני טהרת המשפחה.

המטרה לא הייתה הענקת כושר לפסיקת שאלות כך שיבטלו את ההזדקקות לפוסק, אלא להביא לכך שבהיותן בקיאות במושגים ובעיות ההלכתיות כמו גם בדפוסי הפסיקה שבתחום תהיינה היועצות מסוגלות לתווך בין הפונות ובין פוסקי ההלכה ולקבל תשובות מפורטות ומנומקות היטב לכל שאלה.

הכשרת היועצות אפשרה יותר ויותר את הנכחת הסמכות ההלכתית באורח חייהם של נשים מודרניות. העובדה שהשאלות ההלכתיות נדונו בין נשים, זו השואלת וזו הלומדת בתכנית היועצות, הקלה מאוד על הצגת מכלול העובדות הנלוות למצוקה ההלכתית המיידית, דבר שאפשר בירור ממצה ומקיף של כל השאלות ההלכתיות ושל בעיות נוספות ולעתים עמוקות יותר, שהיו ביסודן של השאלות.

התכנית אכן זכתה להצלחה רבה ועשרות נשים הוכשרו לשמש יועצות הלכה ואף הותקן קו פתוח לשאלות הלכתיות הפעיל שעות רבות ביום, שישה ימים בשבוע. דרך הקו הפתוח סיפקו היועצות עד כה מענה ליותר מ-90,000 שאלות הלכתיות.

לעיון נוסף:

- גנזל טובה, "לא פוסקות הלכה – על תכנית היועצות לענייני טהרת המשפחה", בתוך: **דעות**, 8, ירושלים, תנועת נאמני תורה ועבודה, תמוז תש"ס, עמ' 15-21

אתר נשמת: <http://www.yoatzot.org/indexH.php>